

UZTICĪBAS, SADARBĪBAS UN VIENOTĪBAS KONCEPTU IZPRATNE NACIONĀLAJĀ ATTĪSTĪBAS PLĀNĀ 2021.–2027. GADAM

Sergejs Kruks ir Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) profesors, ieguvis doktora grādu informācijas un komunikācijas zinātnē Sorbonas Universitātē Parīzē. Docē semiotiku, diskursa analīzi un kvantitatīvās mediju satura analīzes metodes.

Raksturvārdi: Latvijas Nacionālais attīstības plāns, sadarbība, vienotība, kopējais labums, nelokāmie divdabji.

Pētījuma problēmjautājums

“Paskatīties pāri savas sētas žogam”, “veidot kopīgu izpratni”, “vienot sabiedrību”... Socializācijas imperatīvs politiskajā, mediju un arī zinātņu diskursā latviešu valodā nav retums: no indivīda prasa akceptēt neapstrīdamās kopējās intereses, iekļauties kolektīvā un pieņemt tā piešķirto identitāti. Taču “ievērojama daļa” sabiedrības nevēlas līdzdarboties ar citiem, lai arī demokrātiskās valsts institūcijas to veicina¹. Sociālās pasivitātes cēloņus pētnieki meklē personības līmenī un uzskata, ka uzvedību var mainīt, stiprinot indivīda nacionālo identitāti². Daži zinātnieki

pauž, ka ar pilsoņu audzināšanu jānodarbojas valdības ierēdņiem. “Nevēlamās parādības [Latvijas politikā] ir saistītas ar pilsoniskās atbildības vājumu – sabiedrība necenšas vai nespēj tās novērst, indivīdi neapzinās savas kā indivīda rīcības ietekmi uz sabiedrību kopumā. Pilsoniskā atbildība nerodas pati no sevis, tā ir jāizkopj.. valsts pienākums un uzdevums ir sekmēt pilsoniskās atbildības izkopšanu, jo tas atbilst valsts pilsoņu interesēm.”³

Latvijas sabiedrības pētnieki izprot organizēto sociālo aktivitāti kā normu, bet nepieļauj, ka indivīdam varētu būt racionāls motīvs izvēlēties tādu uzvedības modeli, kas neprasa sadarbību ar citiem. Īpaši tas attiecas uz brīvo tirgu, kur uzņēmējdarbības vai algotā darba veidu indivīds izvēlas, izvērtējot sava ķermeņa un temperamenta piemērotību biznesa aktivitātēm, un novērotājam no malas nav zināmas visas cilvēka īpatnības, lai dotu viņam padomus. Minētajos zinātnieku darbos socializācijas pienākums ņem virsroku pār autonomo izvēli, atstājot bez atbildes jautājumu par

¹ Ījabs 2015.

² Bela, Zepa 2012; Kļave 2013; Misāne 2016; Muižnieks, Rozenvālds 2010; Šķilters, Lasmane 2010; Tabuns 2014; Zepa, Kļave 2011; Zobena 2018.

³ Karnīte 2019.

intersubjektivitāti. Proti, kā indivīds pieņem citas intereses kā savas un saskaņoti darbojas kopīgo interešu īstenošanā? Citiem vārdiem, kā veidojas un rīkojas kolektīvais aģents? Raksts meklē atbildes uz šiem jautājumiem, analizējot Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2021.–2027. gadam (turpmāk – NAP)⁴. Plāna autori saista Latvijas nākotni ar jaunu ekonomikas modeli; lai to panāktu, esot jāuzlabo cilvēka raksturs: “.. ceļā uz labklājību valstī ir jānovērš vēl daudzi attīstības šķēršļi, .. tā ir arī mūsu attieksme, daudzi mūsu paradumi, domāšana, kas ir jāizmaina – attiecībā uz vidi, savu darbu, izglītību, sadarbību ar līdzcilvēkiem”⁵.

Dzīves reducēšana uz kolektīvo aģentu rīcību ir problemātiska, jo domā un rīkojas indivīdi, nevis kolektīvi. Cik lielā mērā ir jābūt socializētam kolektīvā? Sociālā psiholoģija risina šo jautājumu individuālisma un kolektīvisma dimensijās⁶; socioloģijas klasiķi raksta par industrializācijas un urbanizācijas izraisītās individualizācijas sekām kā transformāciju no slēgtās *Gemeinschaft* kopienas uz atvērto *Gesellschaft* sabiedrību⁷, no mehāniskās uz organisko solidaritāti⁸; modernā socioloģija teoretizē par individuālās rīcības spējas un koplietoto struktūru mijiedarbību⁹; politiskā filozofija operē ar individuālisma un komunitārisma konceptiem¹⁰.

Socializējoties indivīds pieņem citu cilvēku zināšanas kā savējās. Kognitīvā diskursa analīze izšķir trīs zināšanu līmeņus¹¹. (1) Personiskās zināšanas veido mentālie modeļi, kas reprezentē ikdienas subjektīvo pieredzi; tie vada mijiedarbību ar dabas un sociālo vidi, iespējo komunikāciju par tagadnes, pagātnes un nākotnes situācijām un notikumiem. Socializācijā iegūtās zināšanas tiek salīdzinātas ar personiskajās zināšanās atspoguļoto pieredzi un arī pārveido personiskās zināšanas. Mentālie modeļi var būt gan neverbalizēti, gan verbalizēti. Daloties ar saviem modeļiem runā,

cilvēki veido (2) sociāli koplietotās zināšanas, kas atklāj pieredzes kopību kādā grupā. Lai tas notiktu, personisko pieredzi nepieciešams vispārināt, abstrahējoties no konkrētā notikuma laika un telpas īpašībām, no individuālā emocionālā novērtējuma. Koplietoto informāciju, kura nav pamatota ar precizitāti stiprinošiem kritērijiem, standartiem un metodēm, pētnieki parasti sauc par ideoloģijām, attieksmēm, aizspriedumiem un sociālajiem priekšstatiem. Visbeidzot, sociālās zināšanas var kļūt par (3) oficiālām, ja tās leģitimē kāda autoritatīva institūcija (piem., universitāte, kvalitatīvā prese, valsts pārvalde). Komunikācijā šādas zināšanas pasniedz kā vispārzināmas un tāpēc nemēdz speciāli pamatot saturu un atsaukties uz avotu.

Kognitīvās diskursa analīzes izpratnē NAP tekstu var analizēt kā oficiālās zināšanas, kuras mērķa auditorijā veicina kādu noteiktu uzvedības modeli. Katrs teksta pants paredz kaut kādas valdības lēmumu sekas, ar kurām ierēdņi, uzņēmēji, darba ņēmēji var rēķināties, plānojot savas aktivitātes brīvajā tirgū. Runas aktu teorijas paradīgmā var apgalvot, ka izteikumiem ir ilokuftīvais spēks: tie kaut ko apgalvo par lietu stāvokli realitātē un sola izmaiņas tajā. Lai akceptētu zināšanas un iekļautu tās savas dzīve projektā, lasītājam jābūt drošam, ka izteikumi ir pamatoti. Runas aktu teorija piedāvā pārlicināties, ka (1) izteikums ir loģiski saskaņots, (2) izteikuma centieni aprakstīt objektīvo realitāti ir atvērti apstrīdēšanai; (3) izteikums atbilst intersubjektīviem zināšanu kritērijiem; (4) izteikums apliecina autora patieso nodomu¹².

Šī pētījuma galvenā metode ir tematiskā teksta analīze¹³. Vispirms tekstu kodēju, manuāli atzīmējot izteikumus aģentu kategorijas: indivīds, grupa, sabiedrība, valsts iestāde, valsts. Izvērtējot izteikumus, definēju jaunas kategorijas: aģentu rīcības spējas trūkumi, uzdevumi to labošanai un interakcija. Tematiski sagrupētos izteikumus analizēju kritiskās lingvistikas tradīcijā¹⁴, vērtējot, cik skaidri leksikas un gramatikas vienības atklāj rīcības politikas vīziju, konstatētās problēmas, uzdevumus to

⁴ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2020.

⁵ Pārresoru koordinācijas centrs 2020.

⁶ Triandis 1995; Hofstede et al. 2010.

⁷ Tönnies 1957.

⁸ Durkheim 1973.

⁹ Giddens 1984; Archer 2000.

¹⁰ MacIntyre 1981; Taylor 1989; Walzer 1983.

¹¹ Van Dijk 2014.

¹² Habermas 1984, 295–318.

¹³ Kuckartz 2014.

¹⁴ Fowler et al. 1979; Kress, Hodge 1979.

risināšanai, sasniedzamo rezultātu, kā arī valdības apņemšanos paveikt iepļānoto. Uzskatāmībai teksts ir apstrādāts *MonoConc* programmā, noskaidrojot tematisko bloku vārdu lietojuma biežumu. Rīcības aģentu, personisko, sociālo un oficiālo zināšanu pieminēšana tekstā, kā arī ilokutīvā spēka pārbaude atklās, kā NAP autori ievēro indivīdu pieredzi, cenšoties mainīt viņu uzvedības modeļus. Tas eksplicēs politiskās elites priekšstatu par intersubjektivitāti: kāpēc indivīdam būtu jāakceptē valdības formulētās intereses un labuma koncepcija?

Jau ierastā termina “aktors” vietā rakstā lietoju “aģents”, ar to uzsverot, ka subjekti var rīkoties arī nejauši, bez nodoma, neapsvērt uzvedību kognitīvi, paļaujoties uz spēkiem, kurus personas nespēj kontrolēt. Vārds “institūcija” (sinonīmiski arī “struktūra”) ir lietots kā socioloģijas koncepts: rīcības modelis, kurš, pateicoties atkārtojamībai, tradīcijai un tiesiskai sankcijai, ir zināmā mērā saistošs cilvēkiem. Izšķirot teorētisko un ikdienas nozīmi, valsts pārvaldes institūcijas tiek dēvētas par iestādēm.

Valdības, sabiedrības un indivīda pienākumi

Nacionālā attīstības plāna pirmajos pantos autori nosauc teksta žanru: tas ir galvenais valsts vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments [1; 4].¹⁵ NAP formulē kopējo labumu kā ietvaru visu aģentu rīcībai septiņu gadu laikā; uzskaita līdz 2027. gadam sasniedzamos politikas uzdevumus, reformu un investīciju mērķus. Priekšstatu par kopējo labumu izklāsta sadaļa “**Vīzija par Latvijas nākotni 2027. gadā**”, kuras atslēgvārds ir “pārmaiņas” [7–36]:

[7] *ir pienācis laiks visaptverošām pārmaiņām;*

[8] *pārmaiņas tehnoloģijās, valsts pārvaldē, sabiedrības organizācijā dažādās nozarēs un valsts attiecībās ar iedzīvotājiem. Centrā izvirzot cilvēka un tehnoloģiju mijiedarbību, tās ir pārmaiņas arī katram Latvijas cilvēkam un organizācijai.*

¹⁵ Šeit un turpmāk NAP pantu numuri ir kvadrātiņiekavās.

Kas ir plāna īstenotāji, un ko tas viņiem uzdod? Nepārprotami, tas ir saistošs dokuments civildienestam: ierēdņiem jāuzlabo varas iestāžu darba kvalitāte [10–21], jāparedz budžetā finansējums izglītības sistēmai, jāpieņem zināšanu ekonomiku veicinošie normatīvie akti [22–29]. Savukārt pilsoņiem un nepilsoņiem ne visos gadījumos ir pienākums akceptēt ieteikumus, kas skar privāto dzīvi. Valdība var censties regulēt cilvēka attiecības ar dabu [20; 30–36], jo rekomendācijas par ekoloģijai un savai veselībai draudzīgu dzīvesveidu ir pamatojamas dabaszinātņu diskursā, un varas iestādēm ir instrumenti, lai radītu paradumu maiņai labvēlīgu vidi. Lielākas problēmas ir ar pamudinājumiem mainīt uzvedību sociāli konstruētajā ekonomikas jomā. Brīvajā tirgū katrs pats izdara izvēli, rēķinoties ar sava ķermeņa un psihe īpašībām, aprēķinot ieguvumus un zaudējumus. NAP autori neizzina indivīdu subjektīvo pieredzi, ko veido mentālie modeļi un sociodemogrāfiskās grupas koplietotās zināšanas par biznesa vidi, bet tiecas uzspiest savu vīziju kā neapstrīdamās oficiālās zināšanas. Sociāli koplietoto un oficiālo zināšanu nesaderību NAP autori izprot nevis socioloģiski, bet psiholoģiski. Proti, cilvēku paradumi nevis atspoguļojot racionālo pielāgošanos institūciju ierobežojumiem, bet gan atklājot neprasmi uztvert un izprast apkārtējo vidi. Tāpēc daudz uzmanības NAP velta rakstura uzlabošanai, savukārt institūciju reformas apraksta nekonsekventi un nepārliecinoši.

Valsts politikas prioritāte ir jaunu uzņēmējdarbības modeļu attīstība, ko raksturo lemmas (vārdformas) inovācij*/inovatīv* (67 lietojumi), produktivitāt*/produktīv* (37), konkurētspēj* (30), eksport* (23), ražīgum* (8). NAP sola atbalstīt uzņēmējdarbību ar investīcijām un institucionālajām reformām, taču tām būs nozīme, ja cilvēki paši mainīs savu raksturu [35]. NAP piedāvā indivīdam akceptēt valdības piedāvātās zināšanas. No uzņēmējiem prasa produktivitāti [28], automatizāciju, tehnoloģiskās kompetences, zināšanu ietilpīgu ražošanu [29], digitālo transformāciju [26]; zinātniekiem jāsadarbjas un jārada inovācijas [27]. No darba ņēmējiem jauna ekonomika prasa atbilstīgu izglītību (145 vārda lietojumi visās formās), zināšanas (67), prasmes (44), kompetences (21). Ekonomiskās veiksmes priekšnoteikums ir

sadarbība: no indivīda prasa piedalīties valsts pārvaldes reformā [16], politikā [36], būt sociāli aktīvam [23], uzticēties citiem, solidarizēties un sadarboties ar citiem, rūpēties par citiem, tiekties uz kopīgo mērķu sasniegšanu, godīgi sadalīt publiskos resursus, celt darba ražīgumu un mainīties [36]. Tas nav iespējams bez noteiktām rakstura īpašībām. Valdības uzņemtais pienākums nodrošināt pieejamu izglītību pārņemot par indivīda pienākumu to izmantot: viņam jāklūst radošam [22; 23], prasīgam pret mākslu [25], kritiski domājošam, emocionāli inteliģentam un digitāli prasmīgam savā profesijā [23], patriotiskam, etniskajā kultūrā un dzīvesziņā iesakņotam [25].

Vīziju par 2027. gadu konkretizē sadaļa **“Stratēģiskie mērķi”**. Valsts un municipālā pārvalde apņemas radīt vidi, kurā indivīds varētu izdarīt racionālu izvēli: nodrošināt vienlīdzīgas iespējas izmantot kopējā labuma institūcijas [39], atbalstīt uzņēmējus ar resursiem [40], uzlabot uzņēmējdarbības vidi [42], samazināt reģionālās atšķirības [42]. Taču 41. pants rada plausu starp indivīda un kopējo labumu:

[41] *Vairosim uzticēšanos, palielinot sabiedrības iesaisti, līdzsvarojot dažādu sabiedrības grupu intereses kopējam sabiedriskajam labumam un daudz mērķtiecīgāk skaidrojot izvēles un cēloņsakarības, kas ietekmē valsts ilgtermiņa izaugsmi.*

Izteikuma objekts ir uzticēšanās, nevis kopējā labuma formulēšanas procedūra. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca (MLVV) definē “iesaisti” (“iesaistīšanos”) kā pamudināšanu izdarīt kādu kopīgu darbību. Šajā kontekstā “iesaiste” nekonotē konkrētu rīcību, bet nākamais divdabja teiciens piešķir sabiedrībai pasīvu lomu: kāds līdzsvaros grupu intereses ar kopējo labumu, kuru kāds jau ir noteicis, un kāds skaidros izvēles deduktīvi, nevis induktīvi, ievērojot grupu intereses. Uzticība kā personības īpašība šajā kontekstā ir pasīvās piekrišanas faktors. Tā rodas bērnu primārajā socializācijā, tāpēc atbalsts ģimenēm kļūst par atsevišķu valdības rīcības politikas prioritāti. Kas attiecas uz pieaugušajiem, NAP neatsaucas uz empīriskiem pētījumiem par sociālās interakcijas pieredzi, negatīvo atgriezenisko saiti (to apliecina atgādinājumi par neefektīvo

valsts pārvaldi), bet uzticības trūkumu izprot kā rakstura īpašību, kura valstij jālabo sekundārajā socializācijā. Pretēji pirmajos pantos teiktajam, turpmāk NAP vairāk runā par pārmaiņām sabiedrībā un indivīdos, nevis valsts pārvaldē. To atspoguļo lemmu biežums: iedzīvotāj* (162 lietojumi), cilvēk* (77), person* (61), sabiedrīb* (156), grupa* (43), tauta* (11), no vienas puses, un valsts (277), ministrij* (20), [valsts/publiskā] pārvald* (12), valdīb* (8), Saeim* (8), no otras.

4. pantā ir nosauktas tādas NAP funkcijas, kuru adresāts ir civildienests (nozaru politika, reformas, valsts, pašvaldību un ES budžeta investīcijas), bet 35. un 36. pants uzliek indivīdam pienākumu mainīties un īstenot “kopīgi izvirzītos mērķus”, nerunājot par pilsoniskās sabiedrības tiesībām piedalīties mērķu definēšanā. Kādi instrumenti ir valdībai, lai mainītu indivīdu? Savu koncepciju autori izklāsta prioritātes **“Vienota, droša un atvērta sabiedrība”** 386.–392. pantā. Izklāsta cēloņsakarība ir šāda:

1. Kopējais labums: vienota, droša un atvērta sabiedrība → suverenitātes stūrakmens, Latvijas ievēlēšana ANO Drošības padomē.¹⁶
2. Valsts pienākums: vienota, droša un atvērta sabiedrība ← valsts darbojas tiesiski ← laba pārvaldība (vienādas tiesības visiem un efektivitāte).
3. Valsts pienākums: informācijas pieejamība un atklātība, procesu izpratne → [pilsoņiem ir iespējama] savas artavas sniegšana lēmuma pieņemšanā, apziņa, ka cilvēks var ietekmēt valstī notiekošo → mazina atsvešinātību un prettiesisku uzvedību.
4. Valsts pienākums: informācijas pieejamība un atklātība, procesu izpratne → ļauj [indivīdiem] pašauties uz atbildīgajiem dienestiem, zināt, kā rīkoties pašiem.
5. Indivīda pienākums: vienota, droša un atvērta sabiedrība ← sociālā iekļaušana, empātija, saliedētība, grupu saprašanās.
6. Indivīda pienākums: piederības sajūta un uzticēšanās → spēja aktīvi kopā ar citiem rīkoties → personīgās labklājības

¹⁶ Bultiņas virziens norāda uz cēloņsakarību starp izteikumiem.

un valsts izaugsmes nostiprināšanai, īpaši pārmaiņu laikā.

7. Individā pienākums: uzticēšanās ← ģimene, izglītība, pašrealizēšanās iespējas.

NAP nepaskaidro, kādi vienotības, drošības un atvērtības aspekti pašlaik iztrūkst. Mēģināsim tos eksplicēt, izšķirot aģentus. 2.–4. apgalvojums iezīmē pretstatījumu valsts/sabiedrība; 5. apgalvojums Latvijas politiskajā kontekstā norāda uz diviem pretstatījumiem: turīgie/trūcīgie (kurus vajag iekļaut, izrādīt empātiju) un acīmredzot latvieši/krievi (saliedētība un grupu saprašanās). Valdībai ir instrumenti nosaukto problēmu risināšanai: civildienesta reforma, sociālā apdrošināšana un nediskriminācijas politika; tomēr 6. un 7. apgalvojums nosauc indivīdiem trūkstošās rakstura īpašības, kuras ir jāaudzina socializācijā.

Sadarbībai, saliedētībai (dokuments nešķir vārdu nozīmes) ir praktisks aspekts: tā palielina resursus, garantē palīdzību citiem, gādību (“dots devējam atdodas”), dalību sabiedriskajās aktivitātēs [393; 395]. Otrais efekts ir cieņa pret daudzveidību, savstarpējā saprašanās, jo interakcija mazina spriedzi un aizspriedumus [393]. Piederības sajūta un uzticība ietekmē uzvedību: iespējo kopīgu rīcību sabiedrības un valsts labā; sniedz ieguldījumu savā, citu un valsts drošībā, labklājībā un attīstībā, mazina negodīgu rīcību; ļauj apzināties lomu globālajos procesos un atver sadarbībai [386; 387]. Indivīdiem jāiegūst piederības sajūta un uzticēšanās Latvijas sabiedrībai, valstij, latviskai un eiropeiskai kultūrtelpai [386; 393]. Piederību un uzticēšanos savukārt nosaka faktori, kurus analītiski var iedalīt trīs kopumos.

1. Sociālās zināšanas: citu cilvēku un mediju informācija [389], zināšanas [35], komunikācijas shēmas (“zina, ka tiks sadzirdēts un saprasts”) [41]; nacionālā identitāte [396; 406].
2. Personiskās zināšanas: izpratne un vērtības, saskarsmes pieredze ar citiem cilvēkiem un valsts pārvaldi [389], pārlicība par sevi, spēja pielāgoties sarežģītajās situācijās, bērnībā izjustās vecāku rūpes [41], personības spēks [35].
3. Institūcijas un resursi: institucionālā atbalsta rīki un valsts struktūras [35].

Trešā kopuma faktoros iztīrā rīcības virziens “**Tiesiskums un pārvaldība**”. Nosaucot 2027. gadā sasniedzamos mērķus, valdība atzīst, ka dažas valsts pārvaldes institūcijas neīsteno savas funkcijas.

[412] *Publiskā pārvaldība visos varas atzaros kļuvusi profesionālāka – tā ir atvērtāka, mūsdienīgāka un labāk un ātrāk sasniedz rezultātus. Ikviens jūt, ka valsts strādā iedzīvotāju labā, tā vairojot apmierinātību ar pakalpojumiem un uzticēšanos valsts pārvaldei un tiesībaizsardzības sistēmai. Pakalpojumi ir personificēti, un politika līdzsvaro sabiedrības intereses. To nodrošina digitalizācijas laikmeta sniegtās iespējas un starpnozaru koordinēta rīcība.*

[414] *Savukārt valsts savu darbību balsta likuma virsvadības, taisnīguma, samērīguma un citos tiesiskās valsts principos un var ātri un efektīvi palīdzēt tiesību aizsardzībā ikvienam, īpaši mazāk aizsargātajām sabiedrības grupām.*

Arī citos pantos atkārtojas doma par sliktu valsts pārvaldi: Latvijā ne katrs cilvēks var īstenot savas tiesības [9; 10; 11; 13; 39], tiesību aizsardzības sistēma mēdz būt netaisnīga un lēna [12], neefektīva [229], bet tiesību akti nekvalitatīvi [13]. Individā uzskatu cēlonis par valsti kā institūciju ir nevis piederības sajūta, bet gan saskarsmes pieredze ar iestādēm (pārvaldības kvalitāte, tiesiskums, iespēja īstenot un aizsargāt savas tiesības [413; 415]) un funkcionējošā atgriezeniskā saite (iedzīvotāji mijiedarbībā ar publiskām iestādēm veido labāku sabiedrību un pārvaldību, īsteno savas tiesiskās intereses [412; līdzīgi arī 414]).

NAP kompetencē ir trešās grupas faktori, kurus var pilnveidot, reformējot pārvaldes institūcijas, tomēr dokuments neformulē skaidrus uzdevumus un negarantē rezultatīvu rīcību. Dokumentam ir nosliece mainīt sociālās zināšanas (1. faktoru kopums), nenoskaidrojot indivīdu reālo pieredzi (2. faktoru kopums). Tā 412. un 414. pants min institucionālās barjeras augšupvērstai komunikācijai, bet 415. pants par problēmu nosauc pašus iedzīvotājus, kuri nepiedalās, neietekmē, neuzticas un nelīdzdarbojas. Sekojošais pants plaisu paplašina: autonomi indivīdi ar privātām interesēm

(“iedzīvotājs”) ir aizvietots ar “sabiedrību”, kura sadarbojas ar publiskajām iestādēm kopējā labuma noteikšanā, taču, trūkstot sadarbības procedūrai un augšupvērstai komunikācijai, valsts kā institūcija paliek par vienīgo balsi, kas ir tiesīga spriest par kopējo labumu.

[416] *Publiskās institūcijas un sabiedrība nav prenostatītas, bet sadarbojas kopīgi definētu, vienotu attīstības mērķu, risinājumu un labākas nākotnes vārdā, ievērojot gan vides, gan sabiedrības, gan arī tautsaimniecības intereses.*

Valsts kā kolektīvais aģents māca indivīdus iekļauties kolektīvā, jo saliedētība nav pašsaprotama, ne vienmēr notiek spontāni un dabiski; dažām grupām ir jāstiprina prasmes, pieredze, dažādības vadība; jāmaina izpratne par daudzveidību, jāmazina diskriminācija [395; 407; 408]. Masu medijiem veltītie panti atklāj lejupvērstās komunikācijas prioritāti: mediji veido indivīdu izpratni par sabiedrību, palīdz noturēt demokrātiju un nostiprināt pilsoniskās vērtības, stiprina mūs kā sabiedrību un demokrātisku valsti, tāpēc palielinās gatavība atbalstīt citus, vairojas sabiedriskais labums [394; 397]. Mērķiem atbilstošo uzdevumu būtība ir slēpta bezpersonu izteikumos, bet indikatori saskan tikai daļēji.

[410] *Sabiedrisko mediju patstāvības nodrošināšana, atbalsta pasākumi nacionālās informatīvās telpas daudzveidības (plurālisma) nodrošināšanai, kvalitatīva mediju satura ražošanai un satura pieejamības nodrošināšanai. Indikatori: iedzīvotāju skaits, kuri var uztvert sabiedrisko mediju raidījumus; iedzīvotāju īpatsvars, kuri skatās, klausās un uzticas sabiedrisko mediju sniegtajai informācijai.*

Sabiedrisko mediju patstāvība Latvijas kontekstā būtu mediju uzrauga politiskā neatkarība, tādējādi “nodrošināšana” būtu jākonkretizē kā “likuma izmaiņas”; šī uzdevuma indikators varētu būt minētā auditorijas uzticība. Jēdziens “nacionālā informatīvā telpa” padara nesaprotamu valsts atbalsta saņēmēju: elektroniskie mediji, prese, internets; privātie, sabiedriskie; vispārējā satura, specializētie? “Satura pieejamības nodrošināšana” var nozīmēt trīs nesaistītas lietas: a) ieguldījumus signāla izplatīšanas infrastruktūrā, kam atbilst pirmais

indikators, b) ieguldījumus komerciālās televīzijas signāla izplatīšanā un komerciālās preses izdevumu piegādē – to pieļauj telpas jēdziens, taču tam nav indikatora; c) radio un televīzijas raidījumu pielāgošanu cilvēkiem ar uztveres traucējumiem, kam varētu atbilst pirmā indikatora apzīmējums “var uztvert”.¹⁷ Neskaids ir atbalsts satura ražošanai un daudzveidībai, kura savukārt ir iedalāma saturiskā (žanri, temati, avoti, intereses, viedokļi) un struktūras (kanālu veidi) daudzveidībā. Vai valdība ieguldīs nodokļu maksātāju naudu sabiedrisko un komerciālo mediju budžetā, vai mainīs normatīvos aktus, informācijas industrijas nodokļu politiku? Tie ir atšķirīgi valsts un pilsoniskās sabiedrības attiecību modeļi. Jebkurā gadījumā uzdevumi un indikatori skaidri nerunā par augšupvērsto komunikāciju, viedokļu plurālismu, publisko dienaskārtību (iepretī mediju un politiskajai dienaskārtībai) sabiedriskajos medijos, kuru primārais uzdevums ir publiskot daudzveidīgos grupu viedokļus un intereses.

Analizēsim vēl vienu piemēru ar trūkstošiem aģentiem.

[397] *Viens no galvenajiem riskiem saliedētībai ir manipulācijas risks: ļaujoties stereotipu varai, nav tālu līdz diskriminācijai. Plašsaziņas līdzekļi, politiskā retorika atsevišķās valstīs var radīt plaisas sabiedrībā. Tāpēc ir stiprināma informatīvā telpa, novēršama dezinformācija un uzlabojama medijpratība, līdzdarbība politikas veidošanā, komunikācijas prasmes starp dažādām grupām un kultūrām.*

Pirmajā teikumā nav skaidrs, kurš ar kuru manipulē, kurš ļauj stereotipu varai un kurš kuru diskriminē. Otrā teikuma aģentu var noprast no politiskā konteksta: “atsevišķās valstīs” ir Krievija, kuras televīzija dezinformē skatītājus Latvijā. Metafora “plaisas sabiedrībā” dod mājienu uz kaut kādu grupu antagonismu; acīmredzot runa ir par attiecībām latvieši/krievi un, iespējams, turīgi/trūcīgi, jo trūcīgi var būt uzņēmīgi pret Krievijas mediju kreiso retoriku. Trešajā teikumā aiz ciešām kārtas tagadnes divdabjiem “stiprināma”,

¹⁷ Darbības vārds “uztvert” ir piederīgs tehniskajam un psiholoģijas kontekstam. NAP bieži lieto daudznozīmīgus vārdus, nekonkretizējot kontekstu.

“novēršama”, “uzlabojama” slēptie aģenti ir atklāti uzdevumu tabulu ailēs “atbildīgās un līdzatbildīgās institūcijas”. Uzdevuma “uzlabot” sagaidāmais rezultāts ir saprotams medijpratības gadījumā, jo šis vārds ir lietots kā termins, savukārt “līdzdarbība politikas veidošanā” nenorāda uz būtību (kur un ko darīt?), tāpēc nav arī skalas uzlabojumu gradācijai: līdz kādai pakāpei uzlabot? Latvijas kontekstā runa var būt gan par formālās līdzdalības kvantitatīvajiem rādītājiem, gan par etnisko minoritāšu interešu respektēšanu. Visbeidzot, kādas komunikācijas prasmes un kam uzlabos valdība? Par kurām grupām un kultūrām ir runa, un kā tas ir saistāms ar manipulācijas riskiem, kuri ir šī panta vienīgais temats?

Lemmas sadarb* (59 lietojumi), līdzatbild* (21), līdzdalīb* (16), saliedē* (9), līdzdarb* (8) liecina, ka NAP piešķir vērtību autonomo indivīdu interakcijai privātās ekonomikas un sociālajā jomā, kā arī augšupvērstai politiskajai komunikācijai. Dokuments atzīst, ka atgriezeniskās saites ignorēšana ir civildienesta trūkums. Tomēr, formulējot konkrētus uzdevumus, NAP neparedz darbības, lai likvidētu strukturālās barjeras horizontālai (apspriešana, diskusija) un augšupvērstai komunikācijai (sabiedrības viedoklis, publiskā dienaskārtība). Problēma esot meklējama neatbilstīgajos indivīdu uzskatos par institūcijām. Lūk, rīcības virziena **“Tiesiskums un pārvaldība”** uzdevums:

[426] *Tiesiskuma un demokrātiskas valsts apziņas stiprināšana sabiedrībā, īstenojot sabiedrības pilsonisko izglītību, nodrošinot Latvijas tiesību sistēmas sabalansētu attīstību (tostarp cilvēktiesību ievērošanu iepretī inovācijām un tehnoloģiju radītajām izmaiņām), mazinot birokrātiju un uzlabojot normatīvo aktu kvalitāti un pieejamību.*

Valdība vēlas stiprināt nevis tiesiskumu un demokrātiju, bet gan sabiedrības apziņu par tiem. MLVV “apziņu” definē: “1. Spēja uztvert, domāt un atbilstoši reaģēt; 2. Apzināšanās; izpratne, arī izjūta.” “Izpratne” savukārt ir “spēja izprast, saprast (kā) būtību, saturu, nozīmi; šādi izveidojies uzskats, viedoklis, vērtējums u. tml.”. “Stiprināšana” paredz stāvokļa maiņu: apziņa bijusi vājāka, bet pēc valdības

iejaukšanās tai jāklūst spēcīgākai. Vārdu definīcijas pieļauj divas uzdevuma interpretācijas: a) valdība uzlabos pieaugušo cilvēku kognitīvās spējas; b) valdība padarīs stabilākus, noturīgākus uzskatus. Sekojošajiem izteikumiem būtu jāatklāj, kādas darbības palielina stiprumu, taču loģiski interpretēt var tikai vienu cēlonību: līdz 2027. gadam valdība (uzdevumu ailē “atbildīgās institūcijas” ir nosauktas visas ministrijas) samazinās valsts pārvaldes birokrātiju, tā kļūs tiesiska, demokrātiska, ievēros cilvēka tiesības, un rezultātā indivīdi uztvers un sapratīs tiesiskas un demokrātiskas pārvaldes būtību. Nākamais uzdevums nosauc virkni nopietnu trūkumu civildienestā: tas ir neefektīvs un slēgts, rīkojas lēni, neargumentē un nesaskaņo lēmumus, ignorē nodokļu maksātāju viedokļus un intereses, neinformē viņus.

[428] *Gudras, efektīvas un atvērtas pārvaldības īstenošana visos publiskās pārvaldes procesos, par galveno izvirzot cilvēka vajadzības un valsts proaktīvu rīcību, īstenojot pierādījumos balstītus risinājumus un starpnozaru koordinētu sadarbību, izmantojot jaunas metodes un digitālās iespējas, pārvaldei sniedzot saprotamu un pieejamu informāciju, nodrošinot iespējas cilvēkiem līdzdarboties politikas veidošanā un panākot līdzsvarotu sabiedrisko grupu pārstāvību. Indikators: politiskā uzticēšanās.*

Pasvītrotie divdabja teicieni mazina 412.–416. pantā formulētā mērķa nodomu veicināt indivīda interakciju ar valsts pārvaldi. NAP nenosauc procedūras, struktūras, kas iespējo vai kavē interakciju, un neformulē šīs politiskas sadarbības būtību: daudzveidīgo grupu interešu konfliktu saskaņošanu. “Līdzdarbība politikas veidošanā” var nozīmēt arī pasīvu novērošanu.¹⁸ Pēdējais divdabja teiciens vēlreiz demonstrē “sadarbības” imperatīva pret-runīgumu: “līdzsvarota pārstāvība” paredz ierobežojumus, nevis garantijas visām ieinteresētajām pusēm, ka lēmējvara ievēros viņu viedokļus un intereses. Ideja par privāto interešu saskaņošanu skaidri skan šajā uzdevumā:

¹⁸ Sociālantropologa Klāva Sedlenieka (2018) informanti ziņu komentēšanu internetā izprot kā politisko līdzdalību.

[427] *Strīdu risināšanas kultūras attīstība un alternatīvo strīdu risināšanas veidu ieviešana Latvijā, t. sk. palielinot mediāciju nozīmi sabiedrībā un pārvaldībā. Indikators: savstarpējā uzticēšanās.*

Daudzveidība nozīmē arī labuma koncepciju un interešu daudzveidību, bet konfliktu risināšanai nepieciešama institucionalizēta procedūra. NAP neattiecinā šādu horizontālo komunikāciju uz politiku, kas pēc definīcijas ir konfliktu samierināšanas prakse. Indikators “politiskā uzticēšanās” ir attiecināts uz 428. pantā aprakstīto lejpurvērsto komunikāciju.

Aģenti, sadarbība un koplietotas zināšanas

NAP žanrs paredz divas mērķa auditorijas. Ierēdņiem ir jāievēro NAP mērķi un uzdevumi, pieņemot saistošos lēmumus par budžeta sadalījumu, normatīvo aktu saturu, iestāžu darba kārtību. Savukārt pilsoniskās sabiedrības aģenti – uzņēmēji un darba ņēmēji – saņem apliecinājumu par valdības ekonomikas un sociālo politiku un šo zināšanu fonā izvēlas rīcības modeli brīvajā tirgū. Proti, vai palielināt riskus, saistot savu biznesu ar zināšanu ietilpīgu un uz eksportu orientētu ekonomiku; strādāt savrupi vai kooperēties pāri novadu un valsts robežām. Dokumenta autori veido nevienlīdzīgas attiecības starp šīm mērķa auditorijām: ieplānoto valdības rīcību viņi neformulē kā ierēdņu pienākumu, bet pilsoniskās sabiedrības locekļiem nepiešķir tiesības brīvi izvēlēties rīcību privātās dzīves jomās. Pie šāda rezultāta noved trīs analītiskās kļūdas: NAP piešķir rīcībspēju tikai kolektīvajiem aģentiem, reducē kolektīvā aģenta rīcību uz dažiem sadarbības veidiem, pārspīlē oficiālo zināšanu lomu mentālajos modeļos.

Darītāji. NAP pretstata divus kolektīvos aģentus: valsti un sabiedrību. Valsts pārvalde nosaka prioritātes, bet sabiedrības locekļiem tās jāņem vērā ekonomikas jomā. Aģentus dokumenta autori izvērtē pēc atšķirīgiem principiem. Sabiedrības mazākā vienība ir indivīds (cilvēks, iedzīvotājs, uzņēmējs, persona), bet rīcībspēja piemīt tikai kolektīvajam aģentam, tāpēc indivīdam obligāti jāsadarbjas

ar citiem. Interakcija savukārt ir atkarīga no personības īpašībām, tāpēc valdība apņemas uzlabot cilvēku raksturu (piederības sajūtu, uzticību). Interakcijas rezultāts var būt arī negatīvs, jo “sabiedrības daļas” mēdz būt antagonistiski noskaņotas cita pret citu. Valdībai vēlreiz jāiejaucas sociālajā interakcijā, lai panāktu vienotību.

Valsts kā kolektīvā aģenta morfoloģija ir citāda. Mazākā vienība ir pārvaldība, pārvaldības vide, institucionālā vide, uzņēmējdarbības vide, aparāts, institūcija, iestāde, pašvaldība, atbildīgie dienesti. Kolektīvajam aģentam piemīt daži trūkumi: tas ir pārmērīgi birokratizēts [12; 15; 21; 229; 426], strādā lēni un nesaskaņoti [15; 229; 412], rīkojas nesaprotami, nekvalitatīvi, radot negatīvus efektus [13; 15; 21; 412; 426; 428]. Trūkumu cēlonis būtu jāmeklē konkrētu cilvēku rīcībspējā, kuru nosaka indivīda (temperaments, ķermenis), personības (zināšanas, kompetences) un struktūras (pienākumu un atbildības apraksts, darba apstākļi) īpašības, taču NAP antropomorfizē valsts pārvaldi (jeb attiecina uz institūcijām cilvēka īpašības) un neizvērtē situāciju no individuālā aģenta – ierēdņa – rīcībspējas perspektīvas. Piedāvātie uzlabojumi (iestāžu sadarbība, kapacitātes celšana un digitalizācija) nav pašsaprotami, jo eksplīcīti tie nav saistīti ar nosauktajiem trūkumiem un ierēdņu rīcībspēju.

Kopīgā rīcība. Sadarbība, saliedētība un līdzdalība nodrošina indivīda saikni ar kolektīvo aģentu. Lai arī NAP autori bieži mudina rīkoties kopīgi, viņi nepaskaidro šo vārdu būtību. Socioloģijas literatūrā angļu valodā kopīgās rīcības fenomenu iztīrā kā *solidarity*. Šim jēdzienam zinātnieki piešķir dažādas nozīmes, kuras var sagrupēt četrās analītiskajās kategorijās¹⁹. Identificēsim katru no tām NAP tekstā.

(1) Uz morāles kritērijiem balstītā *normatīvā sadarbība*. Vairākos pantos ir minēts brīvprātīgais darbs, kas darītājam sniedz morālo gandarījumu: attiecībās ar citiem cilvēki demonstrē rūpes, atbalstu, gādību, uzticību [17; 38; 393; 400]. Latvijā atbalsta sniegšana ir institucionalizēta labklājības jeb sociāli atbildīgās valsts koncepcijā: nodokļu politika ir veidota tā, lai dažus resursus solidāri pārdaļītu

¹⁹ Sk. pārskatus Bayertz 1999; Hechter 1987; Scholz 2012; Smith, Sorrell 2014; Thome 1999.

to cilvēku labā, kuri objektīvu iemeslu dēļ paši nevar nopelnīt. NAP prasība privātpersonām ieguldīt vēl papildu resursus ir apšaubāma no trim pozīcijām: a) politikas dokuments nepiešķir nodokļu maksātājiem iespējas uzraudzīt nodokļos iemaksāto finanšu izlietojumu; b) labklājības valstīs pilsoņi paļaujas uz valsts sociālo apdrošināšanu un tāpēc individuāli izrāda mazāku solidaritāti ar citiem²⁰; c) strādājošie Latvijas iedzīvotāji jau sniedz tiešo palīdzību nestrādājošiem radniekiem un draugiem, bet tas nav atspoguļots oficiālajā statistikā²¹.

(2) Uz materiālās efektivitātes kritērijiem balstītā *funkcionālā sadarbība*. Šai izpratnei atbilst vārda “sadarbība” definīcija MLVV: “kopīga, savstarpēji saskaņota darbība, arī palīdzība”. Angļu valodā šādas konotācijas ir vārdam *collaboration*: “the act of working with another person or group of people to create or produce something” (*Oxford Dictionary*). Funkcionālās sadarbības imperatīvs izriet no darba dalīšanas principa, kas padara cilvēkus savstarpēji atkarīgus. Precīzāk šo domu tver vārds “kooperācija”: “sadarbība, kopdarbība, viena un tā paša darba vai vairāku savstarpēji saistītu darbu veikšanai” (MLVV). NAP uzsver, ka spēku apvienošana ir ekonomiski izdevīga:

[36] *Ceļot darba ražīgumu, straujāk pieaug iekšzemes kopprodukts, kas būs avots mērķtiecīgākai reģionālajai politikai, mazināsies nevienlīdzība un nabadzība, kā rezultātā pieaug apmierinātība ar dzīvi. Izšķirīga būs mūsu visu prasme sadarboties un būt atbildīgiem un gataviem pārmaiņām.*

Prasmi sadarboties NAP izprot kā rakstura īpašību; tā rada emocionālo saikni ar kopienu un palīdz indivīdam saskaņot savtīgās intereses ar kopējām. Par sadarbības strukturālo aspektu dokuments nerunā. Uzņēmējdarbībā nozīme ir abpusēji izdevīgam līgumam, nevis morālam pienākumam darīt labu citam. Lai iesaistītajām pusēm būtu garantijas par nākotnes rīcību, sadarbības nosacījumi ir jāinstitucionalizē kā līgumu slēgšanas, strīdu risināšanas, kompensāciju izmaksas procedūras.

Vienā uzdevumā NAP piemin nepieciešamību ieviest mediācijas kultūru un šķērējietas, taču neproporcionāli daudz runā par personas rakstura īpašībām.

(3) Uz interešu saskaņošanas kritērijiem balstītā *politiskā sadarbība*. Politiskā sadarbība ir saistīta ar diviem iepriekšējiem sadarbības veidiem. Nodokļu maksātāji ir tiesīgi lemt par pašu ieguldīto resursu taisnīgu pārdali, savukārt uzņēmējiem un darba ņēmējiem ir nepieciešamas publiskās institūcijas, kas garantētu, ka līguma partneri godīgi sadala kooperatīvās uzvedības riskus. Privātpersonas kā savu ķermeņu un materiālo resursu īpašnieki ir motivēti deleģēt daļu no savām tiesībām valstij, bet vēlas saglabāt kontroli pār valsts pārvaldes nesamērīgu iejaukšanos privātajā ekonomikā. Lielbritānijā 18. gadsimtā tas bija priekšnoteikums publiskās sfēras jeb brīvas publiskās komunikācijas iedibināšanai²². 20. gadsimta otrajā pusē mazākuma grupu identitāšu aizstāvība kļuva par vēl vienu politiskās sadarbības veidu. Lai arī NAP nosauc daudzveidību par demokrātijas vērtību, tas neatzīst identitāšu politizāciju, aizstāvot grupas intereses; par nesaķaņām starp grupām dokuments runā, nenošaucot vārdā nevienu grupu; savukārt politikas prioritātē “**Vienota, droša un atvērta sabiedrība**” nemin daudzveidīgo interešu samierināšanas procedūras. NAP reducē sadarbību uz brīvprātīgo darbu, noklusējot indivīdu un grupu tiesības politiski risināt interešu konfliktus. Atšķirības starp diviem sadarbības veidiem ir lielas. Brīvprātīgie palīdz trūcīgajiem, parasti nezaicīnot sociālo sistēmu un neprasot atbildību; viņiem nav arī vajadzības identificēties ar palīdzības saņēmējiem. Politiskā sadarbība vienmēr izaicina pastāvošās sistēmas un paredz grupas identitātes politizāciju; dalībniekiem arī jāreķinās ar resursu zaudējumiem, jo kompromiss prasa samērot grupu intereses²³. NAP konstatē grupu interešu konfliktu, taču risinājumu redz nevis politikajā darbībā, t. i., konfliktu risināšanā, bet identifikācijā ar kopējām interesēm, ko garantē sabiedrības vienotība. Vārdu savienojums “politiskā rīcība”,

²² Habermas 1991.

²³ Simon, Klandermans 2001; Snyder, Omoto 2008; Stürmer, Simon 2005; Subašić et al. 2008.

²⁰ Paskov 2015.

²¹ Lāce, Rungule 2016; Rungule, Senkāne 2018.

kas varētu norādīt uz šādu sadarbību, tekstā parādās tikai vienreiz [21].

(4) *Sociālā sadarbība*, kuras kritērijs ir indivīdu savstarpējā atkarība grupā. Interesu kopības apzīmēšanai NAP lieto vārdus “vienotība” un “saliedētība”. Politikas prioritātes **“Vienota, droša un atvērta sabiedrība”** pirmajā pantā vārds “vienotība” kontekstuāli izprotams kā virkne pienākumu: izjust piederību un uzticēties sabiedrībai un valstij, apzināties lomu globālajos procesos, rīkoties godīgi, sadarboties, ieguldīt drošībā, labklājībā un attīstībā [386]. Vārdkopa “vienota sabiedrība” tekstā atkārtojas sešas reizes; kontekstuāli tai var pierakstīt jebkuru no vārda “vienots” skaidrojumiem Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā:

1. Tāds, kas ir izveidots, sasaistot, apvienojot atsevišķās daļas (par kādu veselumu).
2. Tāds, kur ir (parasti pozitīva) savstarpēja saskarsme, pozitīvas savstarpējas attiecības (par cilvēku kopumu); tāds, kurā izpaužas šādas īpašības.
3. Vienāds.

Pirmajā gadījumā būtu jārunā par daļu apvienošanas nosacījumiem, privāto interešu saskaņošanu. Otrajā gadījumā runa ir par sadarbības rezultātā iegūto labumu godīgu sadali, taču NAP saskata tikai resursu palielināšanas efektu no sadarbības: saliedētība palielina cilvēku rīcībā esošos resursus, “dots devējam atdodas”, mēs spējam reizē dot un gūt [35, 395]. Brīvprātīgajā darbā tas nerada problēmas, jo parasti dalībnieki nesagaida atlīdzību²⁴, savukārt funkcionālā un politiskā sadarbība ir kaulēšanās par ieguldījumiem un ieguvumiem, kuras godīga iznākuma labad jānosaka procedūras. NAP 427. uzdevums paredz attīstīt strīdu risināšanas kultūru, tādējādi valsts varētu būt vidutājs konfliktā starp privātās intereses īstenojošām grupām. Tomēr 36. pantā formulētajā Latvijas nākotnes redzējumā konfliktu risināšana nav minēta kā būtiska demokrātijai. NAP tiecas pārņemt Skandināvijas sabiedrības modeli, taču bez politiskās sadarbības:

[36] *tuvin[āt] Latviju Ziemeļvalstu sabiedrības pārvaldības modelim, kas ietver*

sevī sabiedrības savstarpējo uzticēšanos un rūpes vienam par otru, mērķtiecīgu virzību uz kopīgi izvirzīto mērķu sasniegšanu, sabiedrības solidaritāti un kopējam labumam atvēlēto publisko resursu godīgu, atbildīgu un caurspīdīgu sadali.

Piesaucot kopējos mērķus un labumu, dokuments neatklāj, kurš un kādā procedūrā tos definē. Teksts kļūst loģisks, ja interpretācijā lietosim vārda “vienots” trešo skaidrojumu. Indivīdiem jāpieņem valdības definētā kopējā labuma koncepcija kā savējā, nevis politiskajā procesā jāmeklē kompromiss starp dažādām interesēm.

Šādu interpretāciju atbalsta vārdu “solidaritāte” un “saliedētība” nozīmes. Socioloģijā “solidaritātei” ir divas nozīmes: normatīvie pienākumi palīdzēt cits citam vajadzības gadījumā un faktiski novērojama indivīdu kopība²⁵. Angļu valodas vārdnīcas *solidarity* definīcija paredz minimālos kopības kritērijus: “*unity (as of a group or class) that produces or is based on community of interests, objectives, and standards*” (*Webster Dictionary*); “*support by one person or group of people for another because they share feelings, opinions, aims, etc.*” (*Oxford Dictionary*). Grupas solidaritāte var būt orientēta uz viena mērķa sasniegšanu, bet, mainoties interesēm un viedokļiem, cilvēki var veidot citas solidārās grupas jaunu mērķu īstenošanai. MLVV definīcija paredz ilglaicīgu grupas noturību, kuras pamatā ir konformisms: “vienprātība, interešu, tiesību un pienākumu kopība, uzskatu vienādība, kopēja atbildība”. NAP šādu nozīmi piešķir jēdzienam “saliedētība”. MLVV atrodams tikai verbam veltīts šķirklis: “saliedēt – savienot, saistīt (cilvēkus) noteiktā, stabilā grupā”. Atbilstīga nominalizācija angļu valodā *cohesion* neizceļ stabilitātes un noteiktības konotācijas, akcentējot kopības veidošanos kā procesu: “*the act or state of keeping together*” (*Oxford Dictionary*). NAP skata sabiedrības saliedēšanu kā vienotības priekšnosacījumu [390]. Salīdzinājumā ar vienotības stāvokli saliedētība, kurai NAP velta īpašu rīcības virzienu [393–398], prasa no indivīda lielāku pakļaušanos kolektīvam:

²⁴ Snyder, Omoto 2008.

²⁵ Thome 1999.

jāinteriorizē izpratne par vēsturi, jāveido pierības sajūta arī kultūrtelpai, kopībai, nācijai. Turklāt pierībai ir vairākas gradācijas: psiholoģiskā, kultūras, teritoriālā. Saliedētības praktiskie rezultāti ir normatīvā un funkcionālā sadarbība: kopīga ekonomika, rūpes par citiem, sabiedriska aktivitāte, sabiedriskā labuma vairošana. Politiskā sadarbība varētu būt implicēta aicinājumā atzīt daudzveidību un sadarboties ar citu grupu locekļiem, taču kontekstā nav iespējams saprast, par kādām grupām ir runa un vai daudzveidība pieļauj grupu identitāšu politizāciju. Etniskā integrācija eksplīcīti ir minēta tikai saistībā ar latviešu valodas prasmēm: saliedētā sabiedrība runā vienā valodā. Prasība pēc politiskās saiknes ar valsti un sabiedrību kontekstuāli attiecas uz diasporas latviešiem.

Personiskās un sociālās zināšanas. Interakcijas pieredze ir individuālo mentālo modeļu pamatā. Daloties ar pieredzi, veidojas koplietotās sociālās zināšanas: sociālie priekšstati, dažādu pieredzes grupu viedokļi par institūcijām. Publicējot šādu sabiedrības dienaskārtību, mediji ļauj indivīdiem veidot uz līdzīgu pieredzi balstītu grupas identitāti, formulēt grupas intereses, cenšoties panākt izmaiņas rīcību kavējošā iestādē. NAP analītiski neatšķir kategorijas interakcija, personiskās zināšanas un sociālās zināšanas, paužot, ka indivīda sociālo rīcību kavē atbilstīgu zināšanu par valsts iestāžu trūkums. Dokuments izceļ lejpurvērstās komunikācijas lomu, uzskatot, ka plaši izplatītās oficiālās zināšanas mainīšot indivīdu priekšstatus. Tā, piem., pilsoniskā izglītība stiprinās tiesiskuma un demokrātijas apziņu [426]. Jaunas zināšanas tomēr mehāniski neaizvieto pieredzē iegūtos mentālos modeļus, un, ja nemainās pašas institūcijas, nevar sagaidīt priekšstatu un uzvedības maiņu. Indivīdam ir ne tikai diskursīvās attiecības ar sociālo kārtību kā priekšrakstu kopumu, bet arī praktiskās attiecības ar materiālo pasauli, šajā gadījumā ar iestādēm, kas savukārt arī nav diskursi, bet normatīvā diskursa par institūciju īstenošana valsts pārvaldes aģentu interakcijā. Proti, institūcija ir tas, kā iestādē strādājošie aģenti īsteno priekšrakstus, interpretējot tos savos mentālajos modeļos. Nākamā nodaļa rāda, ka NAP veidotās oficiālās zināšanas turklāt ir grūti nepārprotami interpretēt.

Ilokūtīvais spēks pazūd vārdos un teikumos

NAP mērķis ir modelēt mūsu uzvedību, apsolot, ka līdz 2027. gadam valdība īsteno reformas, ar kurām mēs varam rēķināties, izvēloties rīcības taktikas brīvajā darba, preču un pakalpojumu tirgū. Šajā nodaļā pārbaudīsim ilokūtīvo spēku, t. i., vai izteikumi pārliecina par valdības apņemšanos īstenot rezultatīvās darbības un atbildēt par to iznākumu.

Runājot un rakstot, mēs esam izvēles priekšā: no plaša vārdu un gramatisko kategoriju klāsta jāatlasa tikai viens variants, un šī izvēle nav nevainīga. “Es sasītu tasīti” un “Tasīte sasītās” apraksta vienu un to pašu lietu stāvokli: nav, no kā dzert kafiju; taču otrajā gadījumā ciešamā kārta ļauj man noklusēt atbildību par bēdīgo iznākumu. Nacionālā attīstības plāna žanrs prasa, lai autori nepārprotami formulē mērķus un uzdevumus to sasniegšanai, tomēr izteikumu gramatiskā forma neļauj saprast, kas īsti jādara un vai iecerētais tiks īstenots līdz plānošanas perioda beigām. No augstskolas darbinieka interešu pozīcijas esmu analizējis izteikumus 158. uzdevumā, ar kuriem jāreķinās, plānojot savu profesionālo darbību septiņu gadu perspektīvā. Lai atsauktos uz NAP aicinājumu iesaistīties zināšanu ietilpīgajā ekonomikā, gribētos saprast, ko valdība izdarīs līdz 2027. gadam. Par apņemību īstenot iecerēto liecinātu vajadzības un īstenības izteiksmes transaktīvie verbi, kas parāda, kā darbība radīs jaunu vai izmainīs esošo lietu stāvokli (piem., “valdība maksās doktorantiem stipendijas”). Uzdevumā ir tikai divi darbības vārdi nenoteiksmē (“nodrošināt procesu”, “modelēt piedāvājumu”), bet pārējās darbības ir slēptas nelokāmajos divdabjos un nominalizācijās, kas dzēš verba īpašības (laiks, persona, skaitlis, izteiksme). Tabulas kreisajā ailē ir apkopoti NAP izteikumi, treknajā drukā izceļot rīcību un rezultātu implicējošos vārdus; labējā ailē īstenības izteiksmes nākotnes formā esmu eksplīcējis rezultātu, kas varētu būt implicēts dokumentā.

Mērķa formulējums neskar lietas būtību: meklētais rezultāts ir kvalitātes vērtēšanas process, nevis izglītību kavējošo struktūru reforma (piem., normatīvie akti, finansēšanas procedūra). Gramatiskās konstrukcijas

1.	Nodrošināt pilnvērtīgu augstākās izglītības kvalitātes vērtēšanas procesu,	= godīgi vērtēs kvalitāti pēc būtības?
2.	lai garantētu augstākās izglītības kvalitāti	= padarīs kvalitātīvu?
3.	un veicinātu augstskolu iekšējo kvalitātes kultūru,	= padarīs kvalitātīvu?
4.	tostarp 2024. gadā pārskatot iespēju ieviest ciklisku augstskolu akreditāciju,	= atceļs? nodibinās?
5.	panākot optimālu skaitu kvalitātīvu studiju programmu,	= slēgs studiju programmas?
6.	novēršot studiju programmu nepamatotu sadrumstalotību un dublēšanos ,	= apvienos?
7.	ļaujot elastīgi modelēt uz studentu centrētu piedāvājumu kvalifikācijas ieguvei un pārkvalifikācijai,	= atļaus augstskolām pašām mainīt programmas?
8.	izveidojot starptautiskiem standartiem atbilstošas doktorantūras studijas ,	= piešķirs līdzekļus? mainīs normatīvos aktus?
9.	ieviešot akadēmiskā personāla garantētās nodarbinātības sistēmu (<i>tenure system</i>),	= ieviešīs pastāvīgus kontraktus?
10.	nostiprinot jauno tehnoloģiju ieviešanu ,	= ieviešīs tehnoloģijas? mainīs likumus? finansēs?
11.	kā arī attīstot studiju procesā digitālās prasmis un STEM/STEAM kompences	= mainīs studiju saturu? ieviešīs kursus?

arvien samazina konkrētību. Pragmatiski nav skaidrs, uz ko attiecas 4.–8. divdabja teicieni: uz 1. darbību “nodrošināt procesu”, uz 2. darbību “garantētu kvalitāti” vai uz 3. darbību “veicinātu kultūru”. Nelokāmie divdabji neapgalvo, ka starp mērķi “garantēt kvalitāti” un paredzētajām darbībām pastāvētu būtiska cēloņsakarība un ka plānošanas perioda beigās mērķis tiks sasniegts. Tā, piem., 2024. gadā ir “jāpārskata iespēja”, nevis jāievieš 5.–11. izteikumā minētais.

NAP autori bieži lieto vārdformas un gramatiskās konstrukcijas, kurās pazūd darītājs, darbība, sasniedzamais rezultāts, tā saistība ar pausto mērķi un apņēmība panākt plānoto:

1. **Nominalizācijas** (Nmz) un **nelokāmie divdabji** (ND; turpmāk piemēros ir izcelti treknajā drukā un attiecīgi ar pasvītrojumu) mērķtiecīgu darbību padara par stāvokli bez sasniedzama rezultāta.
2. **Ģenitīvu kaskādes** (ĢK, turpmāk piemēros izceltas slīprakstā) apgrūtina priekšmeta un tā apzīmētāja noteikšanu.
3. Daudznozīmīgie lietvārdi ierosina pretrunīgus interpretācijas kontekstus, bet lasītājam ne vienmēr konteksts ir zināms.
4. Darbības vārdi ar stāvokļa un procesa konotācijām konstatē situāciju; maz ir transaktīvu verbu un no tiem atvasinātu divdabju, kuri konotētu objekta radīšanu

vai transformāciju, kā arī vajadzības izteiksmes un īstenības izteiksmes pabeigtā veida nākotnes verbu, kas apliecinātu apņēmību īstenot uzdevumus.

Analizēsim kādu mērķi.

[415] *Labu pārvaldību raksturo iedzīvotāju iesaiste: piedalīšanās atvērtos publiskās pārvaldes procesos un to ietekmēšana, uzticēšanās sabiedrības izvirzītajiem politikas veidotājiem, kā arī aktīva iesaistīšanās pilsoniskā sabiedrībā – nevalstiskajās organizācijās un sociālajā partnerībā, t. sk. līdzdarbībā un sociālajā dialogā.*

Vienīgais darbības vārds īstenības izteiksmē “raksturo” atklāj attiecības starp procesiem “pārvaldība” un “iesaiste”. Pirmkārt, lai izteikums formulētu politiskas rīcības mērķi, šeit būtu jābūt tādām transaktīvam verbam, kas apliecinātu, ka kāds apveltīs pārvaldību ar spējām iesaistīt. Otrkārt, septiņas Nmz neko neapgalvo par “iedzīvotāju” rīcību, jo vārdšķira neitralizē verba pazīmes: kurš (persona un skaitlis), kad (laiks) un ar kādu iespējamību (izteiksme) rīkojas. Nmz “pārvaldība” pārvērš darbību (apspriet, pieņemt lēmumus un atbildēt par tiem) par stāvokli, kad kaut kas tiek pārvaldīts (MLVV definīcija), un mērķa autors neko neapgalvo par valdības apņēmību kaut ko darīt, bet tikai apraksta stāvokļa īpašības. Predikāta lomā ir Nmz “iedzīvotāju iesaiste”,

bet ne nodokļu maksātāju interešu ievērošana un īstenošana, kas atbilstu verba “pārvaldīt” būtībai – īstenot varu. Pieci iesaistes veidi ir Nmz, kuras konotē stāvokļus, nevis rezultatīvu darbību: formulēt un paust savas intereses, meklēt kompromisu ar citu interešu grupu pārstāvjiem. Turklāt atgriezeniskās Nmz padara “iesaisti” par iedzīvotāju, nevis ierēdņu problēmu: iedzīvotāji nepiedalās, neietekmē, neuzticas, neiesaistās. NAP žanrs ļauj dokumentam uzlikt pienākumus tikai ierēdņiem, nevis privātpersonām, tāpēc 415. mērķa redakcijai jābūt šādai: valsts pārvaldes iestādes noskaidros indivīdu un grupu intereses un meklēs kompromisus ar visām iesaistītajām pusēm. Pašreizējā redakcijā valdība neapņemas līdz 2027. gadam iedibināt privātās intereses respektējošo lēmumu pieņemšanas procedūru.

Daži piemēri ar ģenitīvu kaskādēm.

[157] *Modernas un efektīvas augstskolu pārvaldības īstenošana, stiprinot specializāciju.*

ĢK potenciāli ir divi referenti: 1) kāds pārvalda augstskolas, 2) augstskolas pārvalda sevi. Nmz “specializācija” ir gan lietvārda “zinātnes nozare”, gan darbības vārda “izvēlēties nozari” konotācijas; divdabji “stiprinot” vai nu sola padarīt stiprākas studiju programmas, vai prasa samazināt studiju programmu skaitu.

[406] *Nacionālās identitātes apziņas stiprināšana dažādām iedzīvotāju grupām, atbalstot saliedējošu pasākumu īstenošanu kultūras, valodas, teritoriālās, vēsturiskās atmiņas, politiskās un kopīgās ekonomikas dimensijās.*

“Nacionālā identitāte” ir apstrīdams koncepts, kura nozīmi intertekstuāli var precizēt politiskās filozofijas paradīgmās (etniska/pilsoniska nācija). Vārds “apziņa” ģenitīvu kaskādē maina termina nozīmi, iekļaujot to kognitīvās un uztveres psiholoģijas kontekstā. Uzdevuma rezultāts “stiprināšana” ir process, kurā apziņa kļūst stiprāka salīdzinājumā ar kādu iepriekšējo stāvokli. Procesa apstākļus nosauc ND “atbalstot”: “1. Nostiprināt ar balstu; 2. Piekrist (kādam idejai, nodomam, rīcībai u. tml.), veicināt (to) ar savu darbību” (MLVV). Savukārt “veicināt” nozīmē “Labvēlīgi ietekmēt (procesa, darbības u. tml. norisi); arī sekmēt” (MLVV). Runa var būt gan par

diskursīvu darbību (morālais atbalsts), kas nerada jaunu realitāti, gan par priekšmetisku darbību, kas maina realitāti (finansēt, pieņemt normatīvu aktu). Atbalstu saņem darbības “saliedējošu pasākumu īstenošana” veicēji jeb cilvēki, kuri veic kaut kādu darbību kopumu “savienot, saistīt cilvēkus noteiktā, stabilā grupā” (MLVV). Uzdevums balstās uz diviem nepamatotiem pieņēmumiem: dalība pasākumā sekmē interakciju, kas ir nepieciešama grupas noturībai; grupas identitāte ir saistīta ar nacionālo. Nmz “īstenošana” kontekstuāli paredz vairākas darbības: uzrakstīt scenāriju, izkārtot telpu, slēgt līgumus ar personālu, reklamēt. Kurai no tām valdība piešķirs taustāmu palīdzību? Visbeidzot, ĢK arī pasākumu objektu padara par nekonkrētu parādību, jo, kļūstot par kāda daudznozīmīga vārda apzīmētāju, lietvārdi zaudē termina konotācijas: pasākums par valodu/ekonomiku → pasākums valodas/ekonomikas dimensijā. Kopumā ģenitīvu kaskādēs pazūd mērķi un instrumenti: rūpes ir nevis nacionālā identitāte, bet tās apziņa; nevis kultūra, bet tās dimensija. Sasniedzamais mērķis “stiprinātā apziņa” un valdības darbība “atbalsts pasākumu īstenošanai” pieder pie divām analītiski šķiramām kategorijām – mentālais process un interakcija –, starp kurām nav *a priori* cēlonības.

NAP autori skaidri neapliecina cēloņus un sekas, resp., neapgalvo, ka iecerētā darbība ir loģiski nepieciešama mērķa sasniegšanai. To pieļauj nelokāmie divdabji, kuri tekstā parādās 478 reizes. Turpmāk ir uzskaitīti pirmie biežāk lietotie divdesmit, kuri kopumā tekstā atrodami 289 reizes.

nodrošinot	35	ņemot vērā	12
uzlabojot	27	mazinot	9
īstenojot	23	paaugstinot	9
attīstot	22	palielinot	9
veicinot	21	pilnveidojot	9
veidojot	18	radot	9
izmantojot	17	panākot	8
stiprinot	16	samazinot	7
sekmējot	13	atbalstot	7
ieviešot	12	izveidojot	6

Gramatiski ND var norādīt gan uz galvenās darbības cēloniskiem aspektiem (iemeslu, nolūku, nosacījumu), gan uz apstākļiem

(situāciju, veidu, laiku)²⁶. Cēloniskos aspektus var šķirot pēc verba, no kura ir darināts divdabī, pabeigtības veida.

1. Pabeigta darbība (izveidojot, samazinot).
2. Nepabeigta darbība (veicinot, veidojot, stiprinot, sekmējot, mazinot).
3. Divveidu darbība (nodrošinot, attīstot, ieviešot, ņemot vērā, paaugstinot, palielinot, pilnveidojot, īstenojot, radot, panākot, atbalstot).

Šajā uzdevumā ir lasāms nolūks – pieejamie pakalpojumi sekmēs bērnu attīstību:

[104] *Pirmsskolas izglītības, bērnu aprūpes un organizēta brīvā laika pakalpojumu pieejamības uzlabošana, sekmējot bērnu vispusīgu attīstību un ģimenes un darba dzīves savienošana.*

ND konotē galvenās darbības priekšnosacījumu:

[40] *Atbalstot vietējos uzņēmējus, ieviešot inovatīvas, jaunas tehnoloģijas, efektīvākus darba procesus un nodarbināto kompetenču pilnveidošanu.*

Daudzos gadījumos runa ir par paralēli notiekošu procesu, kas eksplīcīti nav saistīts ar galveno darbību un neatklāj ieguldījumu tajā. Dažu procesu rezultāts ir relatīvs attiecībā pret stāvokli pagātnē. Lai izprastu būtību, ir jāeksplicē pārmaiņu kvantitatīvā (liels → palielināts) vai kvalitatīvā skala (labs → uzlabots), taču dokuments ne vienmēr sniedz kontekstu. ND darbību varētu precizēt sekojošais lietvārds, taču uzdevumus NAP autori formulē ar gramatisku konstrukciju Nmz + ND + Nmz, kurā precizējums izpaliek: “apziņas stiprināšana, atbalstot pasākumu īstenošanu”.

Kā darbojas konstrukcija? Nmz substantīvē jeb priekšmetisko galveno darbību, piešķirot tai procesa konotācijas, un process kļūst par rīcības politikas mērķi. Darbības konotācijas tiek pārceltas uz ND, bet, tā kā visbiežāk tie ir nepabeigtā veida vai divveidu darbības vārdu nelokāmie divdabji, arī darbība ir process, kas negarantē, ka uzdevums tiks paveikts. Darbības būtība tiek novirzīta uz citu teikuma locekli, kas nereti ir vēl vienu procesu konotējošā Nmz:

[459] Efektīva pierobežas ekonomiskā potenciāla **izmantošana**, stiprinot **sadarbības** saišu veidošanu.

Ja konteksts ļauj uztvert nominalizāciju kā terminu, tad tā iegūst nepārprotamu lietvārda nozīmi:

[70] *Veselības aprūpes kvalitātes un efektivitātes **uzlabošana**, .. stiprinot primāro veselības **aprūpi**.*

Nākamajos citātos lietvārdu var interpretēt pragmatiski, balstoties uz sociālajiem priekšstatiem par to, ko tēvs dara ģimenē (loma), kas pietrūkst (infrastruktūra, personāls, budžets) izglītības iestādēm. Šajos gadījumos lasītājam gan pašam jāuzņemas atbildība par rīcības konkretizāciju.

[102] Ģimenes kā vērtības stiprināšana, stiprinot tēva lomu.

[173] *Lai to nodrošinātu, nepieciešams atbalsts katram bērnam un jaunietim, kā arī pedagogam, stiprinot izglītības iestādes.*

Konstrukcijai Nmz + ND + Nmz ir sugstējošs efekts. Darbības vārda pazīme piešķir cēlonības loģiska operatora funkciju starp divām propozīcijām: pirmā konotē rezultātu, otrā *sine qua non* apstākli rezultāta sasniegšanai. Sintaktiski ierosinātā loģiskā operatora funkcija tomēr netiek īstenota semantiski, jo vairumam lietoto divdabju nav cēlonības nozīmes. Piem., “pierobežas ekonomiskā potenciāla efektīva izmantošana” ir atkarīga no “saišu veidošanas”, taču divas propozīcijas savienojošais ND “stiprinot” konotē paralēli notiekošo procesu (kāds izmanto potenciālu, bet kāds tajā pašā laikā stiprina veidošanu), nevis priekšnoteikumu (jādibina kopuzņēmumi ar ārzemniekiem, lai efektīvi izmantotu potenciālu).

Latviešu lingvisti nesaskata nozīmes interpretācijas problēmu ģenitīvu un nominalizāciju lietojumā²⁷. Latviešu valodas stilistikas teorija dod priekšroku bezpersoniskiem teikumiem oficiālajā valodas stilā²⁸. NAP autori konsekventi izvēlas tādas verba formas, kurās pazūd ne tikai norādes uz runājošo personu, bet arī runātāja

²⁶ Latviešu valodas gramatika 2013, 585.

²⁷ Sk. Nītiņa et al. 2008; Latviešu valodas gramatika 2013; Plaude 2013.

²⁸ Kruk 2011.

attieksme pret propozīciju jeb modalizācija (“jādara”, “izdarīsim”). Lingvistikā šāds izteikums dēvē par delokutīviem. Runātājam delokūcija ļauj pozicionēt sevi kā autoritātes vai vispārzināmo ideju raidītāju, kurš neuzņemas atbildību par propozīcijas saturu. Tas ir pret-runā ar valdības dokumenta ilokutīvo spēku: apsolīt rezultatīvu rīcību, lai plānošanas periodā pilsoņi varētu koordinēt savu uzvedību ar valsts politiku. Teksta pamatotība neiztur testu kritiskās lingvistikas paradigmā, jo vismaz daži izteikumi: (1) nav loģiski saskaņoti; (2) nav atvērti apstrīdēšanai, jo gramatiskajā konstrukcijā pazūd apgalvojuma statuss; (3) neatbilst zināšanu kritērijiem socioloģijā un psiholoģijā; (4) neapliecina autora patieso nodomu rīkoties, jo trūkst atbilstīgas modalizācijas.

Jāpaskaidro, ka problēma nav pašās gramatiskajās kategorijās – tās ir pilntiesīgas valodas sistēmas sastāvdaļas, kuras palīdz izteikt nozīmes nianšes, vienkāršot izteikuma konstrukciju vai radīt jaunus nojēgumus. Atceroties, ka dažas kategorijas spēj paust vairākas nozīmes, teksta autoram ir jācenšas kontekstuāli konkretizēt komunikācijas nodomam atbilstīgāko interpretāciju.

Noslēgums

Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam mudina iesaistīties zināšanu ietilpīgajā ekonomikā. Autori uzskata, ka individuālo rīcībspēju kavē gan valsts pārvaldes iestāžu, gan personības faktori. Neizvērtējot iestāžu darbību saskaņā ar kādu metodoloģiju, NAP neatklāj būtiskus disfunkciju cēloņus, kuri pamatotu piedāvāto risinājumu efektivitāti. Izmaiņas personības līmenī NAP plāno īstenot, pārraidot indivīdiem jaunas zināšanas un panākot viņu identificēšanos ar kopējo labumu. Šim pasākumu kopumam trūkst uz pierādījumiem balstītu datu un zinātniskās argumentācijas.

Nacionālā attīstības plāna vājums ir individuālo mentālo modeļu un sociālajās grupās koplietoto zināšanu ignorēšana. NAP autori uzskata, ka indivīdiem trūkst prasmju pašiem atbilstīgi izvērtēt sevi un apkārtējo vidi, lai pieņemtu racionālu lēmumu. Indivīda autonomijas neatzīšana noved pie pretrunām valsts politikas definēšanā. Pirmkārt, cieša savstarpējā atkarība grupā ierobežo iespēju veidot personisko identitāti un rīkoties ārpus savas grupas. Vienotības un saliedētības kritēriji paredz pārāk lielu uzskatu un emocionālās pieredzes kopību, kavējot sadarbību ar citu grupu locekļiem, bez kā nav iespējams īstenot piedāvāto ekonomikas modeli un atzīt daudzveidības vērtību. Arī nesavtīgas palīdzības ideāls zaudē universālo morālo pamatojumu, jo šie kritēriji veicina atbalstu tikai savas grupas cilvēkiem. Otrkārt, sadarbība ir cieši saistīta ar intersubjektivitāti, aģentiem vērtējot citam cita zināšanas, turpretī NAP pazemina horizontālās un augšupvērstās komunikācijas lomu. Oficiālajām (valdības) zināšanām politikas dokuments piešķir īpašu statusu, lai gan tās ir maz noderīgas personiskajām zināšanām, jo daži panti nav loģiski saskaņoti, neatbilst socioloģijas un psiholoģijas zināšanu kritērijiem, neapliecina autora nodomu īstenot solīto un nav atvērti apstrīdēšanai.

Kopumā jāpiekrīt, ka sadarbība iespējotu vismaz dažu politikas un ekonomikas problēmjaūtājumu risināšanu. Bet Nacionālā attīstības plāna autori nepārlicina, ka pasivitātes cēloņi būtu meklējami indivīda psiholoģijā un labojami socializācijas procesā. Politikas veidotājiem un pētniekiem uzmanība jāpievērš indivīdu mentālajiem modeļiem un grupu koplietotajām zināšanām kā racionālām dabas un sociālās vides pieredzes reprezentācijām.

Raksts tapis ar Valsts pētījumu programmas INTERFRAME-LV finansiālo atbalstu.

VĒRES

- Archer, M. (2000) *Being Human*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Bayertz, K. (1999) Four uses of 'solidarity'. Bayertz, K. (ed.) *Solidarity*. Dordrecht : Kluwer, 3–28.
- Bela, B.; Zepa, B. (2012) *Identitātes, kopienas, diskursi*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds.
- Durkheim, E. (1973) *On Morality and Society*. Chicago : University of Chicago Press.
- Fowler, R.; Hodge, B.; Kress, G.; Trew, T. (1979) *Language and control*. Routledge & Kegan Paul.
- Giddens, A. (1984) *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Cambridge : Polity Press.
- Habermas, J. (1984) *The Theory of Communicative Action, 1: Reason and the Rationalization of Society*. Boston : Beacon Press.
- Habermas, J. (1991) *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a category of Bourgeois Society*. Cambridge, Mass. : MIT Press.
- Hechter, M. (1987) *Principles of Group Solidarity*. Berkeley, Los Angeles : University of California Press.
- Hofstede, G.; Hofstede G. J.; Minkov, M. (2010) *Cultures and organizations: Software of the mind*. New York : McGraw-Hill.
- Ījabs, I. (2015) Political participation. Rozenvalds, J. (ed.) *How democratic is Latvia?: Audit of democracy, 2005–2014*. Rīga : University of Latvia Advanced Social and Political Research Institute, 219–232.
- Karnīte, R. (2019) Konsīlija "Pilsoniskās atbildības vērtība un cena" slēdzienā uzrādīta virkne instrumentu un metožu, kā stiprināt pilsonisko atbildību. *Zinātnes Vēstnesis*, 6, 1, 3.
- Kļave, E. (2013) *Nacionālā identitāte un diskursi*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds.
- Kress, G.; Hodge, R. (1979) *Language as ideology*. Routledge.
- Kruk, S. (2011) Evicting the Speaking Subject: A Critique of the Latvian Concepts of Language. *Journal of Baltic Studies* 42, 4, 447–463.
- Kuckartz, U. (2014) *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice & Using Software*. London : Sage.
- Lāce, T.; Rungule, R. (2016) Ekonomiskās krīzes ietekme uz sabiedrību un krīzes mācības. Kruks, S. (red.) *Ekonomiskā krīze Latvijā: "veiksmes stāsta" pēcgārša*. Rīga : Rīgas Stradiņa universitāte, 97–124.
- Latviešu valodas gramatika* (2013) Rīga : LU Latviešu valodas institūts.
- Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam* (2020) Pieejams: https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/NAP2027_apstiprin%C4%81ts%20Saeim%C4%81_1.pdf (06.10.2020.).
- MacIntyre, A. (1981) *After Virtue*. Notre Dame : University of Notre Dame Press.
- Misāne, A. (2016) Anomija kā laikmeta un sabiedrības diagnoze. Kūle, M. (sast.) *Vērtības: Latvija un Eiropa*. Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 297–307.
- Muižnieks, N.; Rozenvalds, J. (2010) *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds.
- Nītiņa, D.; Iljinska, L.; Platonova, M. (2008) *Nozīme valodā: lingvistiskie un ekstralingvistiskie aspekti*. Rīga : RTU.
- Pārresoru koordinācijas centrs (2020) *Nacionālās attīstības padome atbalsta Nacionālo attīstības plānu 2021.–2027. gadam*. Pieejams: <https://www.pkc.gov.lv/lv/aktualit%C4%81tes/nacionalas-attistibas-padome-atbalsta-nacionalo-attistibas-planu-2021-2027-gadam/> (06.10.2020.).
- Paskov, M. (2015) Is solidarity less important and less functional in egalitarian contexts? *Acta Sociologica*, 59, 1, 3–18.
- Plaude, I. (2013) Lingvistiskā pragmatika. Veisbergs, A. (red.) *Latviešu valoda*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 193–200.
- Rungule, R.; Seņkāne, S. (2018) Values of Latvians Across Socio-Demographic Groups. Kruk, S. (ed.) *Pluralism Anxiety: Acting Socially in Latvia*. Rīga : Rīga Stradiņš University, 91–104.
- Scholz, S. (2012) *Political Solidarity*. University Park, PA : Pennsylvania State University Press.
- Sedlenieks, K. (2018) State to Love, State to Hate: Vernacular Concepts of State in Latvia. Kruk, S. (ed.) *Pluralism Anxiety: Acting Socially in Latvia*. Rīga : Rīga Stradiņš University, 153–170.
- Simon, B.; Klandermans, B. (2001) Politicized collective identity: A social psychological analysis. *American Psychologist*, 56, 319–331.

- Smith, C.; Sorrell, K. (2014) On Social Solidarity. Jeffries, V. (ed.) *The Palgrave Handbook of Altruism, Morality, and Social Solidarity*. New York : Palgrave MacMillan, 219–248.
- Snyder, M.; Omoto A. M. (2008) Volunteerism: Social issues perspectives and social policy implications. *Social Issues and Policy Review*, 2, 1–36.
- Stürmer, S.; Simon, B. (2005) Collective action: Towards a dual-pathway model. *European Review of Social Psychology*, 15, 59–99.
- Subašić, E.; Reynolds, K. J.; Turner, J. C. (2008) The Political Solidarity Model of Social Change: Dynamics of Self-Categorization in Intergroup Power Relations. *Personality and Social Psychology Review*, 12, 4, 330–352.
- Šķilters, J.; Lasmane, S. (2010) *Nacionālās identitātes komunikācija Latvijas kultūras telpā*. Rīga : LU Sociālo un politisko pētījumu institūts.
- Tabuns, A. (2014) Nacionālās identitātes un pilsoniskuma transformācijas Latvijā. Tabuns, A. (ed.) *Latvijas iedzīvotāju identitātes un vienlīdzības vērtības*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds. 11–86.
- Taylor, C. (1989) *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Thome, H. (1999) Solidarity: theoretical Perspectives for empirical research. Bayertz, K. (ed.) *Solidarity*. Dordrecht : Kluwer, 101–132.
- Tönnies, F. (1957) *Community & Society (Gemeinschaft und Gesellschaft)*. Transaction Publishers.
- Triandis, H. (1995) *Individualism and collectivism*. Boulder, CO : Westview Press.
- Van Dijk, T. (2014). *Discourse as Knowledge: A Sociocognitive Approach*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Walzer, M. (1983) *Spheres of Justice: A Defence of Pluralism and Equality*. New York : Basic Books.
- Zepa, B.; E. Kļave (2011) *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2010/2011. Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja*. Rīga : LU Sociālo un politisko pētījumu institūts.
- Zobena, A. (red.) (2018) *Apmaldījušies brīvībā: anomija mūsdienu Latvijā*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds.